

NEJZDAŘILEJŠÍ Z TROJICE HAŠKOLOGICKÝCH PŘÍRŮSTKŮ

Annalisa Cosentino, *Chvála blbosti. Z Prahy do Irkutska a zpět v patnácti stech povídkách a jednom románu*. Praha, Vydavatelství FF UK 2017

Jiří Hrabal (ed.), *Švejk ve střední Evropě*. Olomouc, Vydavatelství FF UP 2016

František A. Podhajský (ed.), *Fikce Jaroslava Haška*. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2016

ERIK GILK

Do velkého haškovského výročí, které připadne na rok 2023, kdy uplyne sto čtyřicet let od spisovatelova narození a jedno století od jeho předčasné smrti, zbývá poměrně dlouhá doba. Přesto jsme mohli v poslední době zaznamenat hned trojici titulů relevantní odborné literatury, jež se snaží přinést nové poznatky o životě a díle Jaroslava Haška.

Začneme jedinou (individuální) monografií, jejíž autorkou je přední italská bohemistka působící v Římě (dříve dlouhá léta v Udine) Annalisa Cosentino. Kniha je sice dosti útlá, zato má efektní název: *Chvála blbosti. Z Prahy do Irkutska a zpět v patnácti stech povídkách a jednom románu*. Nejedná se vlastně o původní práci, rozsáhlá studie totiž vyšla před třemi lety jako komentář k badatelčinu výběru Haškových textů včetně *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* v jejím novém překladu. Z toho důvodu představuje text Cosentino jakýsi základní vhled do Haškova života a díla, sice velmi erudovaný a prameny pečlivě podložený, avšak určený spíše pro italského než pro českého poučeného čtenáře. Pro toho bude objevná snad jen desetistránková kapitola uvádějící jako jeden z možných inspiračních zdrojů pro postavu Švejka americký kolportážní román pro děti a mládež z konce 19. století. Jednalo se o žánr tzv. dime novels, amerických paralel fejetonních románů a knížek lidového čtení, často s krvavým nebo sentimentálním námětem. Badatelka se zaměřila především na román M. V. Fullerové Victorové, který vyšel česky v roce 1894 pod názvem *Z pamětí malého dareby* a Hašek jej tedy mohl znát.

Oba další přírůstky představují žánr kolektivní monografie, který se v posledních letech v humanitních vědách doslova rozmohl, zároveň ale naznačují, že mezi nimi mohou být propastné rozdíly. Ten první, vydaný za redakce Jiřího Hrabala pod titulem *Švejk ve střední Evropě*, shrnuje příspěvky přednesené na stejnojmenném sympoziu konaném v Olomouci v březnu 2015. Jakkoliv zastřešující téma působí jako jednoznačné vymezení a na první pohled nedovoluje příliš velkou variabilitu statí, opak je bohužel pravdou. Vedle několika málo příspěvků zkoumajících charakteristiku a modelaci Haškova ústředního hrdiny stejně jako jeho genezi, se jedná především

o povšechnou sumarizaci vztahu Švejka k nejrůznějším evropským národům a jejich literaturám (slovenská, polská, slovinská, maďarská, bulharská, lužická a dokonce kašubská), případně letmé zhodnocení několika překladů do těchto jazyků. Z nejpozoruhodnějších referátů byl naneštěstí do knihy zařazen pouze vtipný příspěvek Petra A. Bílka o sémantice švejkovských obrazů a parafrází v současných restauracích, ty další (z pera Blanky Čínátlové, Vladimíra Novotného či Michaela Špírita) bychom zde hledali marně. Není vyloučeno, že stejně jako posledně jmenovaný badatel dali také ostatní přednost publikování svého příspěvku v jiné publikaci (Špiritův příspěvek „Jak válčí Švejk“ vyšel v druhém svazku řady *Kultura a totalita*, který byl věnován právě tématu války). Tato skutečnost má rovněž svoji výpovědní hodnotu a svědčí o nepřilíh vysokém kreditu pojednávané publikace.

Naopak *Fikce Jaroslava Haška*, jak zní název ústředního recenzovaného svazku, jež vyšly pod redakční taktovkou Františka A. Podhajského, představují kompaktní celek převážně analytických, a nikoliv přehledových studií. Svědčí o tom mimo jiné skutečnost, že publikace obsahuje pouze dvanáct statí, zatímco předchozí titul je tvořen čtrnácti články při téměř polovičním rozsahu. Na celistvosti souboru se jistě podepsala poměrně jasná linie výzkumu fikčních světů Haškových textů, a to jak jeho povídek a nedokončeného románu, tak také kabaretních skečů a beletristické publicistiky sestávající z cestopisných črt, agitačních fejetonů či série článků o dějinách parodické Strany mírného pokroku v mezích zákona. Značná pozornost je věnována rovněž divadelním a filmovým adaptacím Švejka. Druhou výhodou je příslušnost většiny příspěvkatelů k jednomu pracovišti, na němž se vybranými problémy jistě zabývali ve vzájemné diskuzi a dlouhodoběji (z kmenového Ústavu pro českou literaturu AV ČR pocházejí celé dvě třetiny autorů). Promyšlenost celého svazku dokládá konání haškovského kolokvia už v lednu 2015 (tedy dva měsíce před olomouckým sympoziem), na němž autoři „narýsovali kostru naší knihy a otestovali pracovní verze jednotlivých kapitol“ (s. 10), jak se píše v úvodní poznámce.

Vstupní stať editora svazku Františka A. Podhajského „Jaroslav Hašek a literární věda“ začíná nanejvýš příhodně. Je v ní zprostředkován týmový výzkum britských psychiatrů, kteří začátkem nového tisíciletí diagnostikovali jednání některých literárních postav, mezi jinými rovněž Švejka. Na základě jeho obsedantního vyhýbání se boji zavedli nový druh duševní poruchy a vymysleli pro něj termín „syndrom dobrého vojáka Švejka, zkráceně Švejkózu“ (s. 15). Při čtení těchto slov se neodbytně vtírá pocit, že badatel nás zcela po haškovsku vodí za nos a originálním způsobem nás mystifikuje. Opak je ovšem pravdou, tento výzkum se opravdu odehrál, a dokonce na mezinárodní psychiatrické platformě vyvolal seriózní diskuzi týkající se charakteru Haškovy literární postavy a jeho případných psychických dysfunkcí. Předseda České lékařské společnosti Jaroslav Blahoš obeznámil britské publikum s problematikou českých dějin a konstatoval, že

ve Švejkově případě se nejedná o duševní poruchu, ale o filozofický přístup k životu, „švejismus“. Tento vstup zcela neotřele poukazuje na dobře známou skutečnost, že Švejk je proslulou a doslova fenomenální postavou české literatury 20. století, jakkoliv bychom neočekávali, do jak vzdálených společenskovědních a medicínských oborů pronikne, a navíc s takovými odbornými nuancemi.

Navazující článek Jana Staňka „Neodbytnost masky: Hašek ve vzpomínkách“ konfrontuje autorův obraz v nespočetných textech pamětníků a badatelů vycházejících často z podrobného studia jeho pozůstalosti. Dochází přitom k nijak překvapivému závěru, že spisovatel užíval rafinovaných sebestylizačních projevů a figur, a i přes některé shodné prvky vyplývající z memoárů považuje za nesmírně obtížné, ne-li nemožné sestavit Haškovův psychosomatický profil.

Zdeněk Hrbata se ve svém příspěvku zamýšlí nad Haškovými cestovními povídkami, které byly souhrnně vydány ve svazku Haškových spisů *Črty, povídky a humoresky z cest* (1955). V popředí jeho zájmu je jednak jejich příslušnost k cestopisné literatuře, jednak zdroje Haškovy groteskní komiky, která již v těchto raných textech nabývá svých specifických rysů a stane se konstantní součástí Haškovy autorské poetiky.

Předmětem článku Tomáše Kačera je jediná, byť poměrně známá Haškova předválečná povídka „Trampoty pana Tenkráta“. Jeho analýza se soustředí na umělecké postupy, které autor používá pro rozkrytí mechanismů maloměstských konvencí. Vedle zjevné komičnosti založené taktéž i na výsměšné nápodobě schematicky pojaté humoristické povídky vyzdvihuje společensko-kritickou rovinu textu, kdy vyniká „Haškova ironická imitace středostavovských názorů a praktik a jeho nelichotivá zpráva o člověku, který si nechá vše líbit“ (s. 90).

Jak už bývá u Ondřeje Sládka zvykem, nabízí ve svém příspěvku velmi precizní narativní analýzu doprovázenou grafickým schématem. Jejím předmětem je povídka „Šťastný domov“, publikovaná původně roku 1911 v časopisu *Karikatury* pod pseudonymem Antonín Kočka. Sládek dochází mimo jiné k závěru, že Haškova takřka všudypřítomná ironie má mnohdy hodnotící charakter, a to vedle svých typických projevů, jako jsou zesměšnění, využití kontrastu, rozvedení některých situací ad absurdum a nastolení distance či nadhledu.

Další dvě studie pojednávající o *Dějínách strany mírného pokroku v mezích zákona* a Haškových předválečných divadelních hrách z pera Františka A. Podhajského a Pavla Janouška se poměrně kriticky vyrovnávají s dosavadní ediční praxí obou textových korpusů. Vyzbrojeni poctivým studiem Haškovy literární pozůstalosti a znalostmi nezveřejněných materiálů oprávněně konstatují, že by se mělo přistoupit ke skutečně kritickému vydání výše zmíněných děl založenému na důkladné textové rekonstrukci. Podařilo se jim tedy, v jaké byly edičně připraveny, rozhodně nemá definitivní

a kanonický ráz již vzhledem k tomu, že za tvůrceva života nebyly knižně vydány a neexistuje tudíž vydání poslední ruky.

Petr Steiner zůstává věrný své dominantní badatelské metodě esejisticky zasazující českou literaturu do politických souvislostí, když se zabývá Haškovými propagandistickými texty z jeho rudoarmějského období. Reflexi této krátké, leč významné etapy Haškova života se věnuje rovněž Bohumil Fořt, ovšem prostřednictvím výzkumu vlastní beletrie, totiž prozaického cyklu *Velitelem města Bugulmy*. Brněnský teoretik v souvislosti se zjevnými paralelami narativu a autorova života upozorňuje na výhody i nebezpečí a limity mimetického či biografického čtení těchto Haškových textů.

Jestliže jsou znalci Švejkových osudů za světové války přesvědčeni, že nic nového už se o postavě a románu nedá vypovědět, protože už bylo všechno napsáno, pak je studie Václava Parise vyvede z omylu. Příspěvek s jednoduchým názvem „Osudy a encyklopedie“ pojednává o encyklopedičnosti Haškova nedokončeného románu hned ze tří různých úhlů pohledu. Jednak je podle badatele román satirou soudobé biopolitiky zasahující snad všechny složky byrokratického režimu pozdního Rakouska-Uherska. Dále lze jako encyklopedický označit způsob vyprávění, který nevynechá jedinou figuru vyskytující se v románu, aby o ní nepodal informace, navíc Švejkovy anekdotické historky zasahují neuvěřitelné množství dalších postav, jimiž se Haškovi daří budovat vskutku univerzální sociologickou výpověď o stavu tehdejší společnosti. A za třetí se může Haškovo opus magnum jevit jako jeho osobní encyklopedie, do níž shromáždil veškeré svoje životní zkušenosti.

Poslední dva články z pera Aleše Merenuse a Radomíra D. Kokeše komparativně-chronologicky sledují – v případě prvně jmenovaného dosud snad nejzevrubněji – adaptace švejkovského románu na divadelních prknech a filmových plátnech.

Celá publikace *Fikce Jaroslava Haška* je nesena v čtenářsky vstřícném stylu, na hony vzdáleném odbornickému ptydepe, které radikálně snižuje sdělnost nejednoho literárněvědného textu dnes vydávaného. Z námi nastíněného srovnání, stejně jako z disproporce textového rozsahu, jaký jsme jednotlivým publikacím věnovali, zřetelně vyplývá, kterou z nich považujeme jako jedinou za plnohodnotný příspěvek k haškologickému bádání.